

Prof. dr hab. Agnieszka Monasterska
Dyscyplina artystyczna : Sztuki muzyczne
Akademia Muzyczna im. K. Pendereckiego w Krakowie

Kraków 16.09.2024

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Walewskiej
pt.: „Elementy dzieła muzycznego w służbie emocjonalnego rozwoju postaci Wdowy
w operze Władysława Żeleńskiego *Goplana*”.**

Zleceniodawca recenzji:

Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina, Przewodniczący Rady Dyscypliny Artystycznej
Prof. dr hab. Paweł Łukaszewski

Zlecenie podjęte na podstawie Ustawy z dnia 14.03.2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. z 2017r. poz. 1789.), Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku (Dz. U. z 2018r. poz. 261) w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora oraz art. 179 ust 1 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z dnia 30 sierpnia 2018r. poz. 1669).

W dniu 25.07.2024 otrzymałam dokumentację zawierającą :

1. Pismo przewodnie Prof. dr hab. Pawła Łukaszewskiego – Przewodniczącego Rady Dyscypliny Artystycznej UMFC
2. Pracę doktorską mgr Małgorzaty Walewskiej – nagranie DVD opery *Goplana* Władysława Żeleńskiego oraz jej opis.

Poza pisemną pracą doktorską oraz płytą DVD, nie przedstawiono żadnych informacji dotyczących osoby Doktorantki – życiorysu, przebiegu działalności artystycznej, naukowej bądź pedagogicznej.

OCENA PRACY DOKTORSKIEJ

Praca doktorska mgr Małgorzaty Walewskiej składa się z dzieła artystycznego, którym jest opera Władysława Żeleńskiego *Goplana* zarejestrowana na nośniku elektronicznym DVD oraz jego opis pt.: „Elementy dzieła muzycznego w służbie emocjonalnego rozwoju postaci Wdowy w operze Władysława Żeleńskiego *Goplana*”.

Praca napisana pod kierunkiem dr hab. Jolanty Janucik prof. UMFC.

Goplana w inscenizacji Janusza Wiśniewskiego została uhonorowana prestiżową nagrodą International Opera Award w 2017r. w kategorii „utwór odkryty na nowo”.

Libretto : Ludomił German według „Balladyny” Juliusza Słowackiego

Realizatorzy

Chór i Orkiestra Teatru Wielkiego – Opery Narodowej

Dyrygent – Grzegorz Nowak / Reżyseria – Janusz Wiśniewski

scenografia i kostiumy – Janusz Wiśniewski / opieka choreograficzna – Emil Wesołowski

ruch sceniczny: Bartosz Zyśk / przygotowanie chóru – Mirosław Janowski

reżyseria światła – Felice Ross / charakteryzacja – Dorota Sabak

projekcje video – Ewa Krasucka Matijos Gebreselassie / asystent dyrygenta – Marta Kluczyńska

asystent reżysera – Krzysztof Knurek Anna Zwiefka / asystent choreografa - Ilona Molka

Obsada

Kirkor – Arnold Rutkowski / Kostryn - Mariusz Godlewski / Wdowa – Małgorzata Walewska

Balladyna – Wioletta Chodowicz / Alina – Katarzyna Trylnik / Grabiec – Rafał

BartmińskiGoplana – Edyta Piasecka / Skierka – Karolina Sołomin / Chochlik – Anna

BernackaWypatrujący Oczy – Jan Żądło / Duch Aliny – Remy Lamping

miejsce premiery Teatr Wielki – Opera Narodowa, Warszawa , Sala Moniuszki

Dzieło artystyczne

W ramach pracy doktorskiej mgr Małgorzata Walewska oddaje do rąk recenzentów w pełni profesjonalne nagranie opery *Goplana* Władysława Żeleńskiego na płycie DVD, zrealizowane w ramach projektu „Dzieło odkryte na nowo” przez Teatr Wielki – Operę Narodową w dniu 3 listopada 2016 roku. (Premiera spektaklu odbyła się 21 października 2016 roku). Mgr Małgorzata Walewska wcieliła się w rolę Wdowy w tej niezwyklej inscenizacji.

Goplana Żeleńskiego pod dyrekcją Grzegorza Nowaka jest spektaklem wyjątkowym i na wskroś oryginalnym. Od strony wizualnej, całe widowisko jest dziełem jednej osoby – reżysera Janusza Wiśniewskiego. Prócz reżyserii jest twórcą scenografii, kostiumów, światła, charakteryzacji, w tym peruk i rekwizytów wszystkich wykonawców. Wprowadza na scenę wiele postaci spoza libretta operowego, różnych epok, które spełniają rolę nieco abstrakcyjnego tła.

Aby podkreślić plastykę „obrazów scenicznych” pojawiają się na scenie grupy osób, które nawiązują do arcydzieł malarstwa światowego. Kostiumy chórzystów i statystów inspirowane są malarstwem m.in. Memlinga, Van Gogha, Fra Angelico, czy cyklem grafik „Kaprysy” Francisca Goi. Potęgują one klimat kalejdoskopu metafizycznych nastrojów.

Reżyser swoje doświadczenie teatralne przenosi na deski opery, otwiera przestrzeń teatru bez jakichkolwiek ograniczeń. W konwencji „obrazu” ustawione są skromne rekwizyty i co najciekawsze, wszyscy wykonawcy – soliści i chór. Całość maluje się w ponurych barwach, w świecie nierealnym, w większości zimnym i demonicznym. Niebiesko – szare światła i unoszące się mgły potęgują klimat grozy, nawiązujący do dramatu szekspirowskiego.

W tym spirytualnym klimacie artyści poruszają się po scenie w mechaniczny sposób: po kilku krokach zatrzymują się w ustawionych pozach, bardzo statycznych konfiguracjach.

Wszystkie te zabiegi teatralne wychodzące spod jednej ręki, realizują jedną spójną koncepcję dzieła scenicznego.

Zamysł reżysera jest bardzo ściśle dookreślony i konkretny. Można zatem postawić pytanie, czy nie ogranicza on osobowości poszczególnych artystów śpiewaków? Czy w bardzo oszczędnym ruchu, statyczności ciała, zatrzymanym geście, mocno ucharakteryzowanej twarzy nie brakuje miejsca na stworzenie indywidualnych kreacji?

Poszczególni artyści poradzi sobie z tym problemem w różny sposób. Pani Małgorzata Walewska natomiast odnalazła się w tej koncepcji reżysera znakomicie. Podziwiamy kreację Wdowy od początku do końca jako jednolitą, spójną i nasyconą ekspresją. Sama sylwetka Artystki, układ rąk, poruszanie się po scenie, mimika twarzy pokazują jak bardzo Małgorzata Walewska potrafiła uczynić swoim zamysł reżysera. Na najwyższe uznanie zasługuje fakt, że Artystka dla stworzenia charakterystycznej postaci wykorzystwała swój znakomity potencjał głosowy. To właśnie w odpowiednio dobieranej barwie głosu, wykorzystywaniu długiego oddechu wokalnego, silnym wolumenie oraz zmieniającej się artykulacji tkwi kunszt wykonawczy Doktorantki.

Małgorzata Walewska od dawna znana jest z wielu wspaniałych ról mezzosopranowych wykonywanych na światowych scenach operowych. Kreacje te zachwycały żywiołowym temperamentem, piękną barwą głosu, wyrazistym gestem dostosowanym do konwencji stylistycznej danej opery. Między innymi wspaniała Carmen, tragiczna Azucena, namiętna Dalila.

W operze *Goplana* każdorazowe wejście Artystki na scenę elektryzuje. Wysoka, postawna, skromnie ubrana, z dostojnie upiętym kokiem Wdowa wprowadza ogromny potencjał emocjonalny. W każdej scenie emocje Małgorzaty Walewskiej zmieniają się gwałtownie – od uczuć matczyńskich emanujących ciepłem, miłością i troską, do pełnych obaw, lęku, zatroskania, aż na końcu opery do załamania, rozpacz, obłędu. Wszystkie są wyraziste, przesywające.

Ponieważ spektakl nagrywany jest z kilku kamer, mamy możliwość dokładnie przyglądać się z bliska wszystkim wykonawcom. Tej możliwości nie mamy siedząc na widowni. Przybliżenia kamery zdradzają wiele szczegółów. Szukanie kontaktu z dyrygentem często zakłóca utrzymanie napięcia emocjonalnego na twarzach solistów. Tak jest w przypadku młodych wykonawców w tej inscenizacji. Małgorzata Walewska jest pewna swoich wejść pozostając całkowicie skupioną na przekazywanych treściach danej sceny. Jest to postawa w pełni profesjonalna, pokazująca jak dużą praktyką wykonawczą dysponuje Doktorantka.

Artystka znakomicie wyczuwa piękno muzyki Żeleńskiego wymagające prowadzenia długiej romantycznej frazy, dzięki czemu zaproponowana interpretacja jest barwna, efektowna i jednocześnie esencjonalna.

Na szczególne uznanie zasługuje także nienaganna dykcja Artystki. Wyrazistość mowy wzmocniła siłę ekspresji i czytelność przekazu.

Z całości opery wyróżniłabym dwa duety z *Balladyną* – z II. i III. aktu. Małgorzata Walewska prowadzi ze znakomitym wyczuciem czasu na scenie prawdziwy dialog, zarówno pod względem muzycznym jak i aktorskim.

W tym miejscu pragnę także wyrazić swoje uznanie dla wysokiego poziomu wykonawstwa pozostałych solistów występujących w operze Żeleńskiego.

Część opisowa pracy pt: „Elementy dzieła muzycznego w służbie emocjonalnego rozwoju postaci Wdowy w operze W. Żeleńskiego *Goplana*” składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Dysertacja licząca 155 stron zawiera rozbudowaną część teoretyczną oraz część analityczną partii Wdowy, będącą materiałem badawczym odtwórczyni tej roli.

W rozdziałach wstępnych zostały zarysowane sylwetki trzech ważnych twórców: Juliusza Słowackiego – twórcy dramatu *Balladyna* będącego pierwowzorem libretta *Goplany*, Ludomiła Germana – twórcy libretta opery *Goplana* i samego kompozytora – Władysława Żeleńskiego.

Pierwsze rozdziały dysertacji przybliżają nam dość szczegółowy życiorys Słowackiego i miejsce jakie w jego dorobku zajmuje *Balladyna* – pięcioaktowy dramat romantyczny napisany w 1834 roku. Są to ważne rozdziały pracy doktorskiej, ponieważ wszystkie wątki dotyczące samej treści *Balladyny*, idei przenikających się w niej dwóch światów – realnego i fantastycznego oraz przesłania dramatu, są niezwykle pomocne w pełnym zrozumieniu głębi zmodyfikowanego później na rzecz opery libretta *Goplany*.

W dalszej części rozdziałów wstępnych, znajdujemy szereg ważnych informacji dotyczących powstania opery *Goplana* i losów jej wznowień. (Prapremiera odbyła się w Krakowie, Teatrze Miejskim, 23 lipca 1896 roku, a wykonawcami byli artyści z Opery Lwowskiej). Dzięki tym rozdziałom (90 stron pracy) możemy prześledzić interesującą ewolucję jaką przeszedł dramat *Balladyna* Słowackiego od czasu jej powstania i premiery w Paryżu w roku 1839, do inscenizacji opery *Goplana* Żeleńskiego w koncepcji Janusza Wiśniewskiego na scenie Teatru Wielkiego w roku 2016. Szczególnie ważnym łącznikiem był tu oczywiście autor libretta – Ludomił German, który z powodów politycznych (czas zaborów) i na potrzeby opery znacznie okroił dramat Słowackiego. Autorka dysertacji sięga do ważnych źródeł monograficznych, aby uzyskać wszelkie szczegóły dotyczące historii i metamorfozy *Balladyny* w *Goplanę*.

Wiele rozdziałów poświęconych jest Władysławowi Żeleńskiemu, jego drodze artystycznej i pedagogicznej. Poprzez podróże po Europie kształtował swój warsztat kompozytorski. Wypunktowana została jego skłonność do rozwiązań konserwatywnych, eklektycznych. Podczas pobytu w Wiedniu obcowanie z muzyką Ryszarda Wagnera czy Charles’a Gounoda miało duży wpływ na jego dzieła operowe. To właśnie estetyka tych

kompozytów słyszalna jest bardzo dobrze w operze *Goplana*, obok oczywiście motywów stricte polskich, jak na przykład tańce narodowe: mazurek oberek czy kujawiak.

Zostały także pokrótce opisane ważne dla historii teatru polskiego inscenizacje teatralne *Balladyny* w reżyserii Tadeusza Kantora i Adama Hanuszkiewicza. Rozdział ten okraszony jest historycznymi fotografiami.

Ostatnie informacje w ramach wprowadzenia do tematu właściwego, to streszczenie spektaklu *Goplana* w Operze Narodowej w roku 2016, życiorys Janusza Wiśniewskiego i jego szczegółowa koncepcja reżyserska *Goplany*. Sposób pracy i zalecenia reżysera, które miały istotny wpływ na kreację Małgorzaty Walewskiej w tym spektaklu, Solistka opisuje w następujący sposób:

...Każdego traktuje indywidualnie (odrębny kostium, i odrębne zadania aktorskie) i przypisuje do konkretnej postaci lub grupy postaci, które w mechaniczny sposób przemieszczają się po całej scenie, pozostając jednocześnie w ustawionych pozach. W takim podejściu widać dążenie do ścisłego powiązania muzyki z choreografią i wykorzystanie potencjału scenicznego. (strona 81.)

...Uwagi Wiśniewskiego dotyczące poruszania się na scenie, ograniczają się do doprowadzenia każdego z solistów do jednego miejsca w obrazie. (str. 86)

Nie brakło również rozdziału poświęconego Grzegorzowi Nowakowi – dyrygentowi odpowiedzialnemu za poprowadzenie całości spektaklu od strony muzycznej. Warto przytoczyć słowa Grzegorza Nowaka cytowane w pracy:

Znakomita struktura otwiera szerokie możliwości interpretacyjne, a jednocześnie wszystko tu jest takie jakie być powinno. I wszystko też można tu odnaleźć: i emocje i siłę wyrazu i wzruszenie i naprawdę mocne akcenty. Trzeba tylko autentycznie wejść w ten świat i zrealizować myśl Żeleńskiego (str. 88, wywiad z Grzegorzem Nowakiem w programie spektaklu).

Taka postawa dyrygenta świadczy o otwarciu Grzegorza Nowaka na indywidualne propozycje ze strony wykonawców – ich muzykalność, emocjonalność i głębokie wejście w specyfikę granych ról. Nie jest to bez znaczenia biorąc pod uwagę pewne ograniczenia płynące ze statycznej koncepcji reżyserskiej.

Celem pracy założonym przez Doktorantkę było zgłębienie i opisanie głównych elementów dzieła muzycznego mającego bezpośredni wpływ na rozwój emocjonalny postaci Wdowy w dziele Żeleńskiego. We wstępie do analizy elementów dzieła muzycznego Autorka czyni następujące założenia:

W analizie partii Wdowy opierać się będę na tekście literackim, czyli librecie, wizji reżyserskiej oraz przede wszystkim na elementach dzieła muzycznego, które porządkują cały materiał dźwiękowy. (str. 89.)

Doktorantka dokonuje następnie ogólnej charakterystyki takich elementów jak : rytmika, melodyka, harmonia, agogika, dynamika, kolorystyka, artykulacja.

Najistotniejszą częścią rozprawy doktorskiej, w której podejmowane są problemy badawcze to rozdział 6.2: „Charakterystyka muzyczna postaci Wdowy”. Autorka czyni następujące założenie:

Na przeprowadzoną przeze mnie analizę składają się: szczegółowe dane dotyczące muzycznych wymagań kompozytora, dokonana przeze mnie, a więc subiektywna, interpretacja materiałów: muzycznego i słownego oraz prześledzenie, w jaki sposób wykorzystałam wymienione wyżej składowe w ruchu scenicznym, opierając się na wymaganiach reżysera (str. 91)

W ten sposób analizowany jest każdy odcinek partii Wdowy, poprzez kolejne akty i sceny dzieła muzycznego. (3 akty, 9 scen)

Badaniom zostały poddane: treść i wyraz emocjonalny każdej wypowiedzi oraz kształt linii melodycznej i prowadzonej frazy. Autorka opisuje także uwypuklenie ważnych akcentów słowno – muzycznych, wyłaniając poszczególne sylaby z toku całej wypowiedzi. Na tle prowadzenia głosu opisane zostały gesty i mimika twarzy w stosunku do partnerów na scenie oraz intencje emocjonalne w monologach. Małgorzata Walewska jako śpiewaczka operowa z ogromnym doświadczeniem, czyni bardzo świadome założenia swojej koncepcji wykonawczej ustalając nie tylko dynamikę i artykulację każdej frazy, ale także planuje jakość i długość oddechu wokalnego jako środka wyrazu. Ta część rozprawy to także prawdziwe kompendium wiedzy na temat sposobu przygotowania partii Wdowy od strony muzycznej i aktorskiej.

W zakończeniu dysertacji Autorka pisze:

*Celem niniejszej pracy była zarówno analiza procesu budowania scenicznego postaci Wdowy w *Goplanie* Władysława Żeleńskiego, jak również pokazanie tej bohaterki w kontekście historycznym i literackim. (str. 146)*

Cel ten został w pełni zrealizowany.

Podsumowanie

W pracy doktorskiej zostały zrealizowane dwa cele badawcze: pierwszy to cel poznawczy (badanie zjawiska), w którym Doktorantka opierając się na bogatej bibliografii oraz analizie partytury, zebrała wszystkie istotne materiały dla lepszego zgłębienia i zrozumienia dzieła muzycznego jakim jest późnoromantyczna opera *Goplana* Władysława Żeleńskiego, ze szczególnym uwzględnieniem partii Wdowy. Drugi to cel praktyczny, w którym zostały opracowane wskazówki dla grupy osób związanych z wykonawstwem tej i innych oper okresu Romantyzmu i Postromantyzmu. W dysertacji Doktorantka przedstawiła w pełni autorskie rozwiązania interpretacyjne partii Wdowy, które stanowią oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wymaganego w rozprawach doktorskich.

Autorka pracę kończy następującą refleksją:

Teatr operowy XXI wieku oczekuje od śpiewaków, by byli także dobrymi aktorami. Dzisiaj artyści operowi pracując nad rolą, nie mogą ograniczać się wyłącznie do poszukiwań w sferze interpretacji wokalne. Jednak wykorzystanie posiadanych umiejętności aktorskich w teatrze operowym, nie jest możliwe w takim zakresie, jak ma to miejsce w teatrze dramatycznym czy filmie. Kontrola techniki wokalne jest na scenie operowej priorytetowa i nie pozwala na całkowite poddanie się emocjom. (str. 147)

Konkluzja

Rozprawa doktorska Pani mgr Małgorzaty Walewskiej pt.: „Elementy dzieła muzycznego w służbie emocjonalnego rozwoju postaci Wdowy w operze W. Żeleńskiego *Goplana*” spełnia wymogi prac doktorskich określone w Ustawie z dnia z dnia 14.03.2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. z 2017r. poz. 1789.), Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 roku (Dz. U. z 2018r. poz. 261) w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora oraz art. 179 ust 1 i 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z dnia 30 sierpnia 2018r. poz. 1669).

Mgr Małgorzata Walewska należy do najwybitniejszych polskich śpiewaczek operowych, a jej pracę doktorską oceniam bardzo wysoko.

Opera *Goplana* Władysława Żeleńskiego na wiele lat zniknęła ze scen teatrów operowych w Polsce, dlatego dysertacja Doktorantki jest wartościową i potrzebną publikacją przyczyniającą się do rozpowszechnienia tej mało znanej części naszego muzycznego dorobku narodowego.

Stwierdzam, że mgr Małgorzata Walewska w swojej pracy doktorskiej obejmującej dzieło artystyczne i rozprawę opisową wykazała się wyróżniającą wiedzą teoretyczną i historyczną oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a praca stanowi istotny wkład w rozwój w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej sztuki muzyczne.

W związku z tym wnioskuję o jej przyjęcie do dalszego procedowania.

Prof. dr hab. Agnieszka Monasterska